

УДК 347.73 (477)

Мельничук Світлана Миколаївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ

Svitlana M. Melnychuk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
professor of the department for social and humanitarian disciplines,
Prykarpathian Faculty (Ivano-Frankivsk),
the National Academy of Internal Affairs
(3 Natsionalnoi Hvardii Street, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine)

Роль фінансової діяльності сучасної держави Україна у забезпеченні екологічної безпеки

Стаття присвячена питанням фінансової діяльності сучасної держави Україна в контексті забезпечення екологічної безпеки. З'ясовано сутність понять «сучасна держава Україна», «фінансова діяльність сучасної держави Україна», «забезпечення екологічної безпеки». Проаналізовано позиції висловлені в юридичній літературі щодо них. Встановлено роль фінансової діяльності сучасної держави Україна у забезпеченні екологічної безпеки.

Ключові слова: екологічна безпека, фінансова діяльність держави, сучасна держава Україна, зміст фінансової діяльності держави, функції сучасної держави Україна, завдання сучасної держави Україна.

Статья посвящена вопросам финансовой деятельности современного государства Украина в контексте обеспечения экологической безопасности. Выяснено сущность понятий «современное государство Украина», «финансовая деятельность современного государства Украина», «обеспечение экологической безопасности». Проанализированы позиции высказанные в юридической литературе по ним. Установлена роль финансовой деятельности современного государства Украина в обеспечении экологической безопасности.

Ключевые слова: экологическая безопасность, финансовая деятельность государства, современное государство Украина, содержание финансовой деятельности государства, функции современного государства Украина, задачи современного государства Украина.

S.M. Melnychuk *The Role of Financial Activity of the Modern State of Ukraine for Environmental Safety*

The article is devoted to questions of financial activity of the modern state of Ukraine in the context of ensuring environmental safety. It is noted that ensuring environmental safety is one of the key tasks of the modern state of Ukraine, which is defined in the Constitution of Ukraine and needs to be solved in the process of implementing its functions. Environmental situation depends on a large extent on the financial activity of the modern state of Ukraine. In the course of the work the understanding of the modern state of Ukraine, its tasks, functions were defined. The modern state of Ukraine is a social public institution, which ensures the integrity, management and development of society. Before the modern state, Ukraine, like any other state, is interconnected with its purpose, tasks and functions, including the provision of environmental safety. The content of each of the tasks determines the scope and boundaries of the state's activity to resolve them. In order to solve the problem of ensuring environmental safety, the modern state of Ukraine implements a number of its inherent functions, first of all, with the use of legal means, etc.

The positions expressed in the legal literature concerning the understanding of the concept of "ensuring environmental safety" are analyzed. It is established that the role of financial activity of the modern state of

Ukraine in solving tasks, implementation of functions related to the provision of environmental safety is unconditional. The State Fund for the Protection of the Environment is created for financing. It accumulates funds raised from the pollution charge for the environment and other funds specified by the legislation, which are used for the purposeful financing of environmental and resource-saving measures related to environmental protection, including financing of scientific research on these issues. This fund is an integral part of the State Budget of Ukraine for financing environmental programs. However, the use of budget funds requires their effective use.

Keywords: *ecological safety, financial activity of the state, modern Ukrainian state, content of financial activity of the state, functions of modern Ukrainian state, tasks of modern Ukrainian state.*

Постановка проблеми. Як відомо стан екологічної безпеки в сучасній державі Україна не є задовільним. Надмірний антропогенний вплив на природні об'єкти призводить до кризового зменшення їх самовідтворюючих можливостей та виснаження природо-ресурсного потенціалу. Тож проблемні екологічні ситуації, зокрема забруднення тощо, виникають практично на всіх природо-ресурсних об'єктах. Забезпечення екологічної безпеки є одним із ключових завдань сучасної держави Україна, що потребує розв'язання в процесі реалізації її функцій (найбільш доцільного обсягу діяльності держави). Нині в Україні створено певний механізм забезпечення екологічної безпеки, зокрема систему органів державної влади, нормативно-правових актів, програмних документів та інше, який витребує належних видатків. Основним джерелом фінансування заходів щодо забезпечення екологічної безпеки є держава. Тож вирішення проблемних екологічних ситуацій значною мірою залежить від фінансової діяльності сучасної держави Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансування заходів, забезпечення екологічної безпеки привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. В працях Е. Ашикової, О. Веклича, Г. Погріщук, О. Тулай, В. Шпильового та інших відображені деякі теоретичні аспекти фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища, державної фінансової підтримки охорони навколишнього природного середовища, обґрунтовані шляхи удосконалення фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища в Україні тощо.

Невирішені раніше проблеми. Разом з тим, в зазначених працях не недостатньо уваги приділяється саме ролі фінансової діяльності

сучасної держави Україна в забезпеченні екологічної безпеки.

Тож метою цієї статті є з'ясування ролі фінансової діяльності сучасної держави Україна в забезпеченні екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу фінансової діяльності сучасної держави Україна у забезпеченні екологічної безпеки, слід визначитися з розумінням сучасної держави Україна, її завданнями, функціями щодо зазначеної теми.

Адже як зазначає О. Лемак, у сучасному світі відбувається переосмислення ролі держави в суспільному житті, а саме тенденція до її зменшення. Водночас зростає роль громадянського суспільства, покликаного обмежити гіпертрофовані в минулому функції держави, встановити дієвий контроль за їхньою реалізацією, задати державі визначені параметри функціонування, зокрема у сфері безпеки [1, с. 64].

В юридичній літературі поняття «держава» з незначними модифікаціями розглядається в основному як форма політичної організації суспільства у більшості сучасних народів, що діє на основі адміністративно-територіального розподілу і громадянства, використовує спеціальний апарат для здійснення управління, арбітрування і легалізованого примусу [2, с. 5; 3].

Ю. Оборотов, О. Джураєва зазначають, що сучасна держава – це інструмент політичної раціональності, здатний забезпечити рівновагу між державою і суспільством та не тільки проголошувати і оформляти права і свободи людини, а й реально їх забезпечувати; необтяжений колишніми уявленнями про роль держави, його інститутів і функцій (непрофесіоналізм бюрократії, низька легітимність інститутів держави, функціональна

перевантаженість, нездатність ефективно використовувати наявні ресурси і інше) [4, с. 118-119; 5, с. 60].

Разом з тим, підтримуємо позицію, що сучасна держава Україна – це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства. Будучи соціальною, публічною інституцією вона наділена владними повноваженнями для досягнення своєї мети – забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства; поширює владу на людей, які проживають на її території. Важливими її ознаками є й наявність ефективного апарату держави (системи державних органів, яка утримується коштом платників податків), який здійснює обумовлені метою завдання в процесі реалізації державних функцій; створення системи правових засобів, необхідних для досягнення мети; здійснення управління справами суспільства і узгодження інтересів соціальних груп; володіння суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх так і зовнішніх завдань, реалізації своїх функцій [6, с. 42].

При цьому перед сучасною державою Україна, як і будь якою іншою державою, стоять взаємопов'язані з її метою, завдання та функції, в тому числі й щодо забезпечення екологічної безпеки. Зміст кожного із завдань обумовлює обсяг та межі діяльності держави для їх розв'язання. Тож якщо завдання визначають зміст питань, які необхідно розв'язати, то функції – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. А відтак функція є категорією системного аналізу, яка дає змогу виявити роль фінансової діяльності сучасної держави Україна у розв'язанні завдань, реалізації функцій щодо забезпечення екологічної безпеки.

Таким чином, в роботі під завданнями сучасної держави Україна розуміються питання, які обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації її функцій. А, функції сучасної держави Україна – це найбільш доцільний обсяг держави, що спрямований на розв'язання її завдань [6, с. 47, 54]. Щодо фінансової діяльності сучасної держави Україна, то це правова діяльність уповноважених суб'єктів, яка спрямована на забезпечення реалізації функцій сучасної держави Україна шляхом формування, розподілу, перерозподілу,

використання, контролю за використанням фінансових ресурсів [7, с. 52].

Слід зазначити, що як мета сучасної держави Україна, так і завдання, що спрямовані на її досягнення, визначені в Конституції України, а також зміст та обсяг повноважень державних органів, державних підприємств, установ, діяльність яких спрямована на їх розв'язання, зокрема й щодо забезпечення екологічної безпеки (ст. 16). Таке завдання конкретизовано в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991р. № 1264-ХІІ. Зокрема в ст. 50 цього Закону зазначено, що екологічна безпека це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [8].

В юридичній літературі визначення поняття екологічної безпеки не є однотипним. Дефініції екологічної безпеки як правило формуються з позиції врахування у ньому ключових об'єктів екологічної безпеки, зокрема: антропоцентричного підходу – стану захищеності виключно для людини; поєднання антропоцентричного та біоцентричного підходів; антропоцентричного, біоцентричного та ресурсного підходів [9, с. 12-13]. або поняття екологічної безпеки розглядається у різних масштабах – як локальних, регіональних, так і в глобальних, з врахуванням того, що екологічна безпека є обмеженою у часі та просторі, тобто зміни, які відбулись тепер, можуть стати незворотними завтра, зміни, які відбуваються у локальних межах, можуть перейти у глобальні [10]; як соціальна категорія яка формується в межах суспільних відносин і є найважливішою суспільною цінністю у процесі взаємодії людини з природним середовищем, з небезпечними речовинами, використанням руйнівних або небезпечних технологій тощо, є складовою і передумовою національної та міжнародної безпеки [11].

Так, Ю. Краснова вважає, що екологічна безпека – це стан навколишнього природного середовища, при якому системою

взаємопов'язаних природоохоронних заходів політичного, економічного, технічного, організаційного, державно-правового та іншого характеру забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для його складових компонентів, включаючи життя і здоров'я людей під час здійснення природокористування [12, с. 4, 5].

Дещо по-іншому розглядає екологічну безпеку В. Андрейцев. З одного боку, як систему спеціальних юридичних заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів людини від небезпечного впливу навколишнього природного середовища, а з іншого – як систему законодавчого і підзаконного правового забезпечення цієї безпеки, яка забезпечує регулювання екологічно небезпечної діяльності, режим використання природних ресурсів, охорону природного середовища, безпечною для життя і здоров'я людей [13, с. 187].

На думку Р. Сабірова, забезпечення екологічної безпеки здійснюється за допомогою відповідних заходів державного впливу: впровадження науково-обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля; проведення контролю за станом навколишнього природного середовища; зниження антропогенних навантажень, ліквідацію наслідків шкідливого виливу людської діяльності на навколишнє природне середовище; впровадження у виробництво екологічно безпечних технологій, реалізація заходів щодо зменшення наслідків Чорнобильської катастрофи; профілактика неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів [14, с. 245].

З метою розв'язання завдання щодо забезпечення екологічної безпеки сучасна держава Україна реалізує низку властивих їй функцій, насамперед, з використанням правових засобів, завдяки яким встановлюються екологічні вимоги, зокрема щодо: розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів; застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів; неконтрольованого та шкідливого біологічного впливу; акустичного,

електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів та радіоактивного забруднення; забруднення відходами навколишнього природного середовища; зниження токсичності та знешкодження шкідливих речовин, що містяться у відпрацьованих газах та скидах транспортних засобів, переходу на менш токсичні види енергії й пального, додержання режиму експлуатації транспортних засобів та інші заходи, спрямовані на запобігання й зменшення викидів та скидів у навколишнє природне середовище забруднюючих речовин та додержання встановлених рівнів фізичних впливів; проведення наукових досліджень, впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем; розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації об'єктів щодо обмеження негативного впливу на навколишнє природне середовище хімічних, фізичних і біологічних факторів військових та оборонних об'єктів, а також об'єктів органів Національної поліції та державної безпеки; дислокації військових частин, проведення військових навчань, маневрів, переміщенні військ і військової техніки; планування, розміщення, забудови і розвитку населених пунктів; розробки генеральних планів розвитку і розміщення населених пунктів [8].

Однак всі ці заходи потребують не тільки належного фінансування, але й контролю за ефективним використанням державних фінансових ресурсів.

Згідно з ст. 42 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991р. № 1264-ХІІ в Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів. Для цього утворюються Державний, Автономної Республіки Крим та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища. Державний фонд охорони навколишнього природного середовища утворюється за рахунок: частини екологічного податку згідно із законом; добровільних внесків

підприємств, установ, організацій, громадян та інших надходжень; частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством. Розподіл коштів, що надходять до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (ст. 47) [8].

Фінансування природоохоронних програм з використанням бюджетних коштів здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення природоохоронних заходів» від 28 лютого 2011 р. № 163.

З метою досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року від 28.02. 2019 року № 2697-VIII [15].

Разом з тим, як вважає І. Мартинюк, резервів до збільшення фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища за рахунок надходжень природно-ресурсних платежів достатньо. Адже заплановані суми на охорону та відтворення навколишнього середовища значно менші за аналогічні показники у розвинених країнах. Так, у середньому коефіцієнт покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів витрат на охорону навколишнього природного середовища

України перевищує аналогічний показник Норвегії у 2,98 разів, Німеччини – у 3,83 рази. Лише Швеція має такий показник на рівні 8,4, який майже такий, як в середньому за останні десять років в Україні (8,149). Однак, абсолютні суми, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища в Україні, є значно меншими [16, с. 12-13].

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що роль фінансової діяльності сучасної держави Україна у забезпеченні екологічної безпеки є беззаперечною, оскільки держава має виключні повноваження щодо формування податкової, екологічної політики тощо, створення правових засобів та інше. Так, Державний фонд охорони навколишнього природного середовища акумулює кошти залучені із збору за забруднення навколишнього природного середовища та інших коштів, визначених законодавством, які використовуються на цільове фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, в тому числі фінансування наукових досліджень з цих питань. Такі заходи спрямовані на запобігання, зменшення та усунення забруднення навколишнього природного середовища. Державний фонд є складовою частиною Державного бюджету України щодо фінансування природоохоронних програм.

Однак, зважаючи на зазначене та враховуючи складну екологічну ситуацію, яка склалася в Україні, що насамперед, пов'язано з нераціональним використанням природних ресурсів та викидами забруднюючих речовин у природне середовище, слід переглянути фінансову діяльність держави у цій сфері, в тому числі й щодо формування державного фонду, який складається з природно-ресурсних платежів, та характері й ефективності їх використання.

Список використаних джерел:

1. Лемак О.В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. Випуск 38. Том 2. 2016. С. 64-67.

2. Погорілко В.Ф. Теоретичні і практичні проблеми сучасного українського державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. №10. С. 5-17.
3. Оборотов Ю.Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории. О.: Юрид. л-ра, 2002. 278 с.
4. Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник. О.: Юрид. л-ра, 2005. 460 с.
5. Джураева О.О. Функції сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2006. 220 с.
6. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика: монографія. Івано-Франківськ: Видавець: Кушнір Г.М., 2018. 436 с.
7. Мельничук С.М. Фінансова діяльність сучасної держави Україна в контексті реалізації її функцій (теоретичні питання). *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 65. С. 48-53. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/02/zmist_65.pdf.
8. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
9. Герасимчук З.В., Олексюк А.О. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення. Монографія. Луцьк: Надтир'я, 2007. 280 с.
10. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз, перспективи покращення. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>.
11. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України: підручник. Харків: Право, 2005. 260 с.
12. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... доктора. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2018. 34 с.
13. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: навчальний та науково-практичний посібник. К.: Знання-Прес, 2002. 350 с.
14. Сабіров Р.Ф. Екологічна безпека як невідємна складова національної безпеки. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. №1. 2010. С. 240-245.
15. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28. С. 29. Ст. 980.
16. Мартинюк І.В. Проблеми фінансування охорони навколишнього природного середовища в Україні. *Агросвіт*. № 11. 2017. С. 9-14.

References:

1. Lemak O.V. Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky yak funktsiia derzhavy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia pravo*. Vypusk 38. Tom 2. 2016. S. 64-67.
2. Pohorilko V.F. Teoretychni i praktychni problemy suchasnoho ukrainskoho derzhavotvorennia. *Biulleten Ministerstva yustytysii Ukrainy*. 2005. №10. S. 5-17.
3. Oborotov Yu.N. Tradytysy u obnovlenye v pravovoi sfere: voprosi teoryy. О.: Yuryd. l-ra, 2002. 278 s.
4. Oborotov Yu.N. Teoryia hosudarstva y prava (prahmatycheskyi kurs): ekzamenatsyonniy spravochnyk. О.: Yuryd. l-ra, 2005. 460 с.
5. Dzhuraieva O.O. Funktsii suchasnoi derzhavy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Odesa, 2006. 220 s.
6. Melnychuk S.M. Pravovi formy realizatsii funktsii suchasnoi derzhavy Ukraina: zahalnoteoretychna kharakterystyka: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Vydavets: Kushnir H.M., 2018. 436 s.

7. Melnychuk S.M. Finansova diialnist suchasnoi derzhavy Ukraina v konteksti realizatsii yii funktsii (teoretychni pytannia). *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*. 2019. № 65. С. 48-53. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/02/zmist_65.pdf.
8. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991r. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
9. Herasymchuk Z.V., Oleksiuk A.O. Ekolohichna bezpeka rehionu: diahnostyka ta mekhanizm zabezpechennia. Monohrafiia. Lutsk: Nadstyr'ia, 2007. 280 s.
10. Kachynskiy A.B. Ekolohichna bezpeka Ukrainy: systemnyi analiz, perspektyvy pokrashchennia. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>.
11. Hetman A.P., Shulha M.V. Ekolohichne pravo Ukrainy: pidruchnyk. Kharkiv: Pravo, 2005. 260 s.
12. Krasnova Yu.A. Pravo ekolohichnoi bezpeky v Ukraini: avtoref. dys. ... doktora. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 2018. 34 s.
13. Andreitsev V.I. Pravo ekolohichnoi bezpeky: navchalnyi ta naukovo-praktychnyi posibnyk. K.: Znannia-Pres, 2002. 350 c.
14. Sabirov R.F. Ekolohichna bezpeka yak nevidiemna skladova natsionalnoi bezpeky. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*. №1. 2010. S. 240-245.
15. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. № 2697-VIII. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2019. № 28. S. 29. St. 980.
16. Martyniuk I.V. Problemy finansuvannia okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini. *Ahrosvit*. № 11. 2017. S. 9-14.